

KERK EN MISSIE IN THEOLOGISCHE EN HISTORISCHE BELICHTING

REDE

UITGESPROKEN BIJ HET AANVAARDEN
VAN HET LECTORAAT IN DE MISSIOLOGIE
AAN DE KEIZER KAREL UNIVERSITEIT
TE NIJMEGEN OP VRIJDAG 3 OCTOBER 1930

DOOR

DR. ALPHONS MULDER

PROFESSOR AAN HET GROOT SEMINARIË
TE HOEVEN (N. B.)

N. V. DEKKER & VAN DE VEGT EN J. W. VAN LEEUWEN
NIJMEGEN—UTRECHT — 1930

KERK EN MISSIE IN THEOLOGISCHE EN HISTORISCHE BELICHTING

REDE

UITGESPROKEN BIJ HET AANVAARDEN
VAN HET LECTORAAT IN DE MISSIOLOGIE
AAN DE KEIZER KAREL UNIVERSITEIT
TE NIJMEGEN OP VRIJDAG 3 OCTOBER 1930

DOOR

DR ALPHONS MULDER

PROFESSOR AAN HET GROOT SEMINARIE
TE HOEVEN (N. B.)

N. V. DEKKER & VAN DE VEGT EN J. W. VAN LEEUWEN
NIJMEGEN—UTRECHT — 1930

Monseigneur *),
Mijne Heeren Curatoren, Professoren, Lectoren
en Assistenten dezer Universiteit,
Dames en Heeren Studenten,
en gij allen, die door uwe aanwezigheid belang-
stelling toont in het werk, dat hier wordt
begonnen,

Zeer geachte Toehoorders!

Wie zou het, bij alle verantwoordelijkheid, geen voorrecht achten, de jonge, doch reeds rijke wetenschap, die men onder de spraakkunstig-misschien-niet-verantwoorde, maar vrijwel-ingeburgerde benaming „Missiologie” pleegt samen te vatten, te mogen binnenleiden in de hallen van een studium generale?

Van den beginne af opgenomen onder de leervakken der theologische faculteit, wordt deze gewijde wetenschap door de Alma Mater Carolina niet als een vreemdelinge geduld, maar als een dochter des huizes begroet; bij haar verschijnen is de vreugde van den Nederlandschen Priester-Missiebond niet ongelijk aan die van een moeder bij de geboorte van haar kind, dat zij gedragen heeft onder het hart gedurende de maandnovene van haar blij verwachten; aan haar eerste optreden zet de tegenwoordigheid van den Bredaschen Kerkvoogd, die een zijner priesters, voorloopig nog slechts ten deele, voor den dienst dezer scientia sacra mocht afstaan, geheel bijzonderen luister bij.

Spoediger dan oningewijden en zelfs ingewijden hadden durven vermoeden, wordt aldus de hoop verwerkelijk, verleden

*) Z. D. H. Mgr. P. A. W. Hopmans, Bisschop van Breda.

jaar ten overstaan van den Nederlandschen Kardinaal-Prefect der Propaganda geuit, bij diens bezoek aan de Keizer-Karel-Universiteit. De betekenisvolle woorden, door den toenmaligen Rector Magnificus gesproken, bevatten tevens de kern van een program, hetwelk den eersten lector der missiewetenschap gereede aanleiding zou hebben kunnen bieden voor een richting-gevende en stof-verdeelende rede bij het aanvaarden van zijn ambt.

Intusschen leek voor een inauguratie als deze, de uiteenzetting van een algemeen en fundamenteel onderwerp te verkiezen boven de ontwikkeling van een program, hetwelk gemakkelijker in woorden valt samen te vatten dan in daden te realiseeren; beter geschikt ook dan de behandeling van een afzonderlijk missie-probleem, iets wat, in zoo'n klein bestek, te veel zou moeten veronderstellen en te weinig zou kunnen bewijzen.

De hooggeëerde vergadering moge mij derhalve toestaan, haar welwillende aandacht te vragen voor een korte uiteenzetting over „*Kerk en Missie in theologische en historische belichting*”¹⁾.

In voor ons ondoorgrondelijke wijsheid had God Adams zondeval voorzien en toegelaten, opdat nog schitterender het doel zijner schepping zou worden bereikt en zijn goddelijke eigenschappen, met name zijn goedheid en barmhartigheid, zouden uitstralen. Immers, zoo ooit de beleediging Gode aangedaan, volledig zou worden hersteld, zoo ooit de menschheid zou worden opgeheven uit haar treurig verval, dan moest God ter hulp komen.

En God is ter hulp gekomen.

In Christus Jezus erkennen wij den Zoon van God, wezens-gelijk met den Vader en den H. Geest, menschgeworden om de menschen te verlossen. Zoo hadden de profeten Hem voorspeld, zoo werd Hij door den engel geboodschapt, door den boetgezant gezien, door de apostelen gepredikt: beheerscht de verlossingsgedachte niet alle brieven van Paulus?²⁾. 't Is in waarheid Onze Heer, die op aarde is verschenen, om voor onze zonden voldoening te geven aan God, om voor ons terug te verdienen de genade en het recht op den hemel, om ons vrij te koopen uit de slavernij van de zonde en de macht van den duivel, om voor ons den offerdood te sterven op het kruis.

Hiermee was zijn middelaarstaak op aarde volbracht en het verlossingswerk geschied.

Maar om het menschdom van alle tijden deelachtig te maken aan de vruchten ervan, wilde Christus na zijn dood voortleven in zijn mystiek Lichaam, waarvan Hij het Hoofd is en wij de leden zijn (*Eph. 1, 23*)³). Ongetwijfeld wilde de godmensche-lijke Verlosser de zielen door een geestelijken band aan zich hechten, opdat zij, uit genade herboren, als kinderen Gods zouden leven en, als rijke vrucht der verlossing, de eeuwige zaligheid oogsten. Maar, om zoo alle menschen, voor wier heil Hij gestorven was, aan den eenigen Zaligmaker te verbinden, heeft Christus zelf onder de menschen een zichtbare maatschappij gevestigd, waarin allen zouden opgenomen worden, om in de leer des Heeren te worden onderwezen, door zijn genademiddelen geheiligd en bestuurd volgens zijn wet. Aldus is deze maatschappij, de zichtbare Kerk, om de haar door Christus geschonken roeping en gaven, door onzen Verlosser zelven aangewezen als het groote middel om de menschen te brengen tot deelgenootschap in zijn verdiensten (*Joh. 20, 21*).

Terwijl we het feit van de stichting der Kerk als bewezen veronderstellen, willen we bij haar doel even stilstaan, waardoor tevens licht zal vallen op de wezensverhouding van Kerk en Missie.

Als naaste doel der Kerk noemt het Vaticaansch Concilie de voortzetting van Christus' verlossingswerk op aarde⁴), opdat — en dit is het verwijderd doel — in en door haar de menschen tot de eeuwige zaligheid zouden geraken. Op dit algemeen karakter van de zending der Kerk — zoo breed als de wereld en zoo lang als de tijd — hebben reeds de Oud-Testamentische⁵) voorspellingen gewezen: Isaïas (2, 5) zag haar gevestigd op de kruin der bergen, waarheen alle natiën samenstroomden: David profeteerde, dat alle volkeren den koning van dat Rijk zouden dienen (*Ps. 72, 8*); en bij Malachias (1, 11) heette het, dat op alle plaats een reine offerande aan God zou worden opgedragen. In het Nieuwe Testament vergelijkt Christus zelf⁶) in zijn parabels het Rijk Gods⁷) met een zaad, dat ontkiemt en opgroeit (*Matth. 13, 21*; *Marc. 4, 26*), met een zuurdeeg, dat de massa gezuurd maakt (*Matth. 13, 3*), met een schaapstal voor de ééne kudde (*Joh. 10, 11*); en als bij uitersten wil⁸)

geeft de Meester zijn algemeen leer- en doopgebod: „Gaaf heen dan, onderwijst alle volken, en doopt ze in den naam des Vaders en des Zoons en des H. Geestes" (*Matth. 28, 19, cl. Marc. 16, 15*). En men weet, met welk een enthousiasme Sint Paulus⁹⁾ dit universeel missieprogram heeft begrepen, met welk een nadruk verklaard, met welk een succes verwerkelijkt.

In de Overlevering hooren we de echo der H. Schrift. „Wij moeten, zegt de H. Augustinus¹⁰⁾, den christelijken godsdienst belijden en gemeenschap houden met die Kerk, welke Katholiek is, en ook aldus genoemd wordt, niet slechts door haar kinderen, maar zelfs door haar vijanden" ¹¹⁾. „Wanneer gij dan", zoo vermaant een Grieksche Kerkvader, Cyrillus van Jerusalem, zijn doopleerlingen¹²⁾, „de steden doorreist, vraagt dan niet, waar Gods huis staat, want ook de dwalende sekten noemen haar spelonken aldus; vraagt ook niet, waar de Kerk staat, maar waar de Katholieke Kerk staat, want dit is de eigennaam van onze aller Moeder, de Heilige Kerk". En bekend bleef het woord van de H. Pacianus, bisschop van Barcelona in de IVde eeuw: „Mijn naam is Christen, maar mijn toenaam Katholiek" ¹³⁾.

Katholiek moet de Kerk van Christus zijn, weliswaar niet noodzakelijk in den letterlijken zin, alsof ze feitelijk op ieder tijdstip op ieder plekje van de aarde zou moeten bestaan, maar wel in dezen zin, dat zij in beginsel en aanleg heel den aardbodem moet omspannen. Christus immers heeft, blijkens verschillende uitspraken der H. Schrift (*I Tim. 2, 4; Marc. 13, 4—10; 16, 15; Joh. 4, 21—25; Hand. 1, 8*), zijn Rijk niet willen stichten voor sommige uitverkorenen of bevoorrechten, niet voor een bepaalde klasse van personen, ook niet voor een bepaalde natie, maar voor alle menschen, voor alle landen en rassen, zonder onderscheid. Derhalve moet de Kerk van Christus de geschiktheid bezitten om alle rangen en standen, alle volken en natiën, zonder onderscheid te omvatten; zij moet in staat zijn, om te kunnen voorzien in de godsdienstige behoeften van alle volkeren en rassen in alle beschavingstijdperken; zij moet een geestelijke algemeenheid bezitten, waarin de uitwendige algemeenheid haar grondslag en verklaring vindt: eenheid van geloof, aanzienlijk aantal geloovigen en geographische uitgebreidheid in zich besluitend, veronderstelt laatstgenoemde immers de geestelijke katholiciteit, die niet vergroot wordt noch verkleind,

naargelang de statistieken stijgen of dalen, omdat haar fundament — de geestelijkheid van het Rijk Gods — onveranderlijk is ¹⁴).

Sluit aldus de ware katholiciteit van de Kerk — tot wier volledig begrip ook de uitwendige algemeenheid als natuurlijk gevolg en noodzakelijk complement van de geestelijke algemeenheid behoort — het recht en den plicht van missioneer in zich, haar alleenzaligmakend karakter levert een nieuw bewijs voor den onafscheidelijken band tusschen Kerk en Missie.

Christus, de leeraar, die leerde als gezag-bezittende gelijk geen der leeraren of profeten in Israël, verleende aan zijn apostelen de macht van het authentieke leergezag, betreffende zijn geheele leering: „Mij is alle macht gegeven in den hemel en op aarde. Gaat heen dan, onderwijst alle volken en doopt ze in den naam des Vaders en des Zoons en des H. Geestes, en leert ze onderhouden alles, wat ik u heb geboden” (*Matth.* 20, 18—20). Aan het gezag, door Christus aan de apostelen verleend, beantwoordt in de menschen voor wie zij optreden, de plicht om hen op te nemen als de gezanten van Christus en hun leer te aanvaarden: „Wie u hoort, hoort Mij, en wie u versmaadt, versmaadt Hem, die Mij gezonden heeft” (*Luc.* 10, 16); en: „Zoo hij zelfs naar de Kerk niet luistert, dan zij hij u als een heiden en een tollenaar” (*Matth.* 18, 17).

Christus, de Hoogepriester van het Nieuwe Verbond, wilde, dat dezelfde apostelen op geheel bijzondere wijze aan zijn priesterschap zouden deelachtig zijn. Die priesterlijke macht gaf Christus door het bevel om de zielen der menschen te reinigen in het Doopsel (*Matth.* 28, 19), om hen, die gedoopt zijn, te ontbinden of niet te ontbinden van hun zonden (*Joh.* 20, 23), om het Sacrament des Altaars (*Luc.* 22, 19) en de andere middelen ter zaligheid, dezelfde middelen voor alle geloovigen, uit te deelen en te bedienen.

Christus, de groote Herder der schapen (*I Petr.* 5, 4), gaf aan sommigen zijner leerlingen den naam en de bediening van herder, die de kudde Gods moesten weiden: „herders om de heiligen tot volmaakte plichtservulling te brengen”, schreef de H. Paulus later (*Eph.* 4, 11—12). Dat hiermee een gezagvol herdersambt bedoeld is, ligt uitgedrukt in de benaming zelve, waarmee ook „koningen” werden aangeduid (*Jer.* 23, 1—2),

en getuigt bovendien een uitdrukkelijke tekst: „Geef acht op u zelf en op heel de kudde, waarover de H. Geest u als bewakers gesteld heeft, om Gods Kerk te besturen” (*Hand.* 20, 28).

De Kerk ontving derhalve van Christus de zending en de middelen om de menschen tot de zaligheid te brengen, weshalve zij terecht de alleenzaligmakende genoemd wordt. Zij immers en zij alleen is in het heilsplan van God het gewone, eigenlijke instituut der waarheid en genade van Christus op aarde; in de Kerk alleen stroomt het heil van God, dat in Christus openbaar werd, der wereld toe in oorspronkelijke kracht, in onbedorven reinheid, in geheel zijn volheid.

Uit het gezegde volgt tevens, dat het werk der Verlossing alleen zijn concrete toepassing en voltooiing kan vinden in een werkzaamheid onder alle menschen tot aan het einde der tijden ¹⁵); dat de Kerk krachtens haar zending, niet anders dan apostolisch kan zijn ¹⁶); dat het geestelijk imperialisme behoort tot haar wezen en zij den door God verordenden veroveringstocht niet mag staken, alvorens zij over heel het aardrijk is verspreid ¹⁷). „Het is der Kerke recht en plicht, om, onafhankelijk van ieder burgerlijk gezag, aan alle volkeren de evangelische leer te verkondigen; en allen zijn krachtens goddelijk gebod gehouden deze leer aan te nemen en lid van de Kerk te worden”, lezen we in het Kerkelijk Wetboek ¹⁸). En al moesten we tot 1917 wachten op deze kloeke en klare formuleering van missierecht en missieplicht, — theoretisch en praktisch had men altijd de beginselen gehuldigd, in Schriftuur en Overlevering vervat, dat alleen ¹⁹) de Kerk het goddelijk recht ²⁰) heeft tot het uitzenden van geloofsboden over geheel de wereld ²¹); dat in haar naam de missionaris zijn zending moet vervullen, waarmee de missie-arbeid principiëel boven alle nationalisme geheven staat; dat in één woord de missie, op straffe van onwettig, kerkelijk moet zijn ²²).

De Kerk is niet slechts, zooals we tot dusver zagen, het uitgangspunt, zij is ook het einddoel van de missie: evenals iedere zending van de Kerk uitgaat, is ook iedere zending op haar gericht; en onze theologische belichting van Kerk en Missie zou al te onvolledig zijn, als we aan deze betrekking niet een enkel woord wijdden.

Verrassend in zijn consequenties voor het juiste begrip van

deze verhouding is weer het algemeen karakter der Kerk, waaruit de H. Vader, dien men terecht den Paus der missiën ²³⁾ genoemd heeft, heel zijn lichtende leer schijnt te hebben geput.

Wat beoogt het missiewerk anders, tenzij de uitbreiding van het Rijk Gods, de voortplanting van het geloof, de vestiging der Kerk? Immers de katholiciteit der Kerk eischt, dat zij voor geen enkel volk of natie een vreemdelinge zij ²⁴⁾; dat zij overal worde gegrondvest ²⁵⁾; dat aan haar geloofsverkondigers meer nog dan de volkomen kerstening van een afgebakend gebied de eigenlijke uitbreiding der Kerk moet ter harte gaan ²⁶⁾. Wie de leerende en leidende missie-encycliek van Pius XI, die overigens de reeds door Benedictus XV aangezette lijnen doortrekt, aandachtig naleest, zal van den eenen kant getroffen worden door 's pausen wereldperspectief, dat geen plek op aarde van den ijver der missionarissen uitsluit, en zal van den anderen kant de vermaning onthouden, dat derzelve arbeid zich dient te beperken tot eigenlijk pionierswerk. Zoo drukt de rondgaande brief *Rerum Ecclesiae* den Missie-Oversten op het hart „de gewijde predikers zoodanig te verdeelen, dat geen deel van hun gebied van de verkondiging van het Evangelie verstoken zij, terwijl de bewerking ervan tot lateren tijd kan worden verschoven. Gaat daarom steeds verder met het oprichten van posten, door missionarissen aan te stellen op plaatsen, die centrale punten vormen; van alle kanten behooren kleine staties deze te omringen, toevertrouwd aan tenminste één catechist en van een gewijde bidplaats voorzien; deze zullen de missionarissen uit hun centralen post dikwijls en wel op geregelden tijd afreizen en bezoeken om er hun heilig dienstwerk te verrichten” ²⁷⁾. Reeds het apostolisch schrijven *Maximum illud* (30 Nov. 1919) had trouwens vermaand: „Wanneer diezelfde Oversten vernemen, dat hunne missionarissen onder een volk met goeden uitslag hebben gewerkt door het van het schandelijkste bijgeloof tot een Christelijk leven te brengen, en de Kerk daar hecht genoeg is gegrondvest, dat zij dan deze uitverkoren strijders van Christus naar een ander volk overplaatsen om dit aan de klauwen des duivels te ontrukken en laten zij dan bereidwillig, wat zij reeds voor Christus hebben gewonnen, aan anderen over om het door dezen arbeid nog tot hooger volmaaktheid op te voeren” ²⁸⁾. Dienovereenkomstig besluit dan ook weer Pius XI in zijn brief *Rerum Ecclesiae*:

„De Orden en Congregaties moeten bedenken, dat zij de missiegebieden niet volgens eigen en onvervreemdbaar recht hebben verkregen, maar dat zij die bezitten ingevolge de beschikking van den Apostolischen Stoel, op welken dientengevolge en het recht en de plicht rust te voorzien in hun juiste en volledige verzorging”²⁹⁾. Dat deze en dergelijke uitspraken van den Vader der Christenheid geïnspireerd zijn door de leer van de algemeenheid der Kerk, behoeft geen nader betoog; en dat zijn bepalingen omtrent de inlandsche geestelijkheid, waarin 's pausen missiebezorgdheid culmineert, op hetzelfde beginsel steunen, heeft de H. Vader zelf, met een beroep op de documenten der Christelijke oudheid, ten overvloede verzekerd: „Waartoe, vragen Wij, zijn de missies anders dan om in die uitgestrekte gewesten de Kerk van Christus in te voeren en te vestigen? En waaruit zal Zij onder de heidenen heden ten dage tot vestiging geraken, zoo niet door volk en geestelijkheid van het land zelf, door eigen mannelijke en vrouwelijke kloosterlingen. Waarom dan zou men de inlandsche geestelijkheid afhouden van datgene, wat haar eigen en aangeboren taak is, van het bewerken van den eigen akker, van het bestuur van het eigen volk? Ook opdat het U zou vrij staan met den dag gemakkelijker verder te trekken om steeds nieuwe heidenen voor Christus te winnen, zou het ook daartoe niet van zeer groot voordeel zijn aan inlandsche priesters posten over te laten, om die te bewaren en rijkelijker te bewerken?”³⁰⁾

Kon het duidelijker worden gezegd, dat den vreemden missionarissen als doel voor oogen moet staan: de uitbreiding en vestiging der Kerk, hetgeen bekroond dient te worden door haar volledige en bestendige inrichting, liefst te voltooien door een inlandschen clerus? Zoolang er nog sprake kan zijn van „missieland” in den theologischen zin van het woord³¹⁾, d.w.z. een land, waar nog aan de zichtbare Kerk moet worden „gebouwd”, heeft het mystieke Lichaam van Christus nog niet zijn vollen wasdom bereikt en jubelt het Te Deum voorbarig, of liever in geloovig vertrouwen op de zekere toekomst: „*Te per orbem terrarum sancta confitetur Ecclesia*”.

De verhouding van Kerk en Missie blijkt verder zonneklaar in het licht der historie.

De geschiedenis, zij het ook slechts in vogelvlucht, van de voortplanting des geloofs³²), zal ons niet enkel dit onverdiende Godsgeschenk hooger leeren waardeeren, maar ons tevens opnieuw overtuigen, dat Christus volgens zijn belofte en voor-spelling op bovennatuurlijke wijze zijn Kerk heeft bijgestaan, die dan ook volgens de uitspraak van het Vaticaansch Concilie „door zich zelf, om haar wonderbare verspreiding, een onwraakbaar bewijs aflegt van haar goddelijke zending”³³).

Mag men het eerste Pinksterfeest met zijn talenwonder en Petrus-preek als den geboortedag van de Christelijke Missie beschouwen, deze richtte zich aanvankelijk uitsluitend tot de Joden. Weldra echter zette de Kerk haar poorten ook voor de heidenen open, waartoe het visioen van Petrus den definitieven stoot gaf en de werkzaamheid van Paulus het meeste bijdroeg. Over de groote heirbanen van het Romeinsche rijk trokken de nieuwe veroveraars der wereld uit en hun apostolische arbeid werd gezegend, zoodat bij den dood van Sint Jan ($\pm$ 100) het Christendom verspreid was in de landen rond de Middellandsche Zee en zelfs buiten het Romeinsche rijk. Wanneer Ignatius van Antiochië ($\dagger$ 107) de Kerk van Rome als „voorzittende in den liefdebond” roemt³⁴) en Irenaeus van Lyon ($\dagger$ 180) de noodzakelijkheid van overeenstemming met de Kerk van Rome hierop baseert³⁵), dat naar haar de geloovigen van alle zijden samenstroomen, dan moet aan die concentratie naar binnen een verspreiding naar buiten hebben beantwoord; van haar ging dan ook, zooals Cyprianus ($\dagger$ 258) getuigt³⁶), de priesterlijke eenheid uit: een bewijs voor de feitelijke uitoefening van het primaat en leiding van den missiearbeid.

Juiste cijfers omtrent het aantal Christenen in de eerste tijden zijn bezwaarlijk te geven. Wel weten we, dat het grootste gedeelte van hen bestond uit menschen der lagere volksklasse, maar er waren ook talrijke Christenen uit de hogere standen, uit de kringen der keizerlijke beambten, uit de geleerdenwereld³⁷). En nu moge er overdrijving schuilen in de bekende exclamatie van den vurigen Tertulliaan ($\pm$ 200): „Wij zijn pas van gisteren en overal vindt ge ons”³⁸), het teekent toch een toestand. De Paaschstrijd van de tweede helft der tweede eeuw toont trouwens het bestaan van een kerkelijke inrichting, die zich uitstrekt van Lyon tot Edessa en haar middelpunt heeft

te Rome; en met behulp van Harnack's werk over „*Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*”³⁹⁾ kan men zich een vrij duidelijk beeld vormen van de ongelijke verspreiding van het Christendom in de verschillende deelen van het rijk op het einde der derde eeuw. En als we nu vernemen, dat in 313 — toen door het Edict van Milaan aan het Christendom dezelfde rechten werden gewaarborgd als de heidensche eeredienst genoot — de Christenen nog minder dan een vijfde der rijksbevolking uitmaakten, dan moge dit resultaat op het eerste gezicht gering lijken; maar bij het overdenken van de innerlijke en uiterlijke beletselen, die het Christendom den weg versperden, en van het gemis aan voldoende menschelijke middelen om een snelle verspreiding te kunnen verklaren, behoeven we de enkele gunstige factoren niet te ontkennen, om te kunnen instemmen met Augustinus' besluit: „Of men moet wonderen aannemen bij de stichting en uitbreiding van het Christendom, of de verspreiding zelve is op zich het grootste wonder”⁴⁰⁾.

Over de wijze, waarop in den oud-Christelijken tijd de missio-neering plaats vond, weten we weinig. „De apostelen, schrijft Clemens van Rome, trokken van land tot land en van stad tot stad, terwijl zij overal een geestelijke kern vormden, waaruit zij priesters en diakens recruteerden voor de toekomstige geloovigen”⁴¹⁾. Ook waren er „propheten” en „leeraren” met het Charisma der „leering” begunstigd, en namen er de z.g. diaconessen aan het bekeeringswerk deel. In na-apostolischen tijd stelden de bisschoppen „didaskaloi” of „doctores” aan, die op vele plaatsen, zooals te Alexandrië, leeken bleven of slechts een der lagere wijdingen ontvingen. Ongetwijfeld ging een propagandistische invloed uit van de heldhaftige beoefening der naastenliefde, nog slechts een der vele facetten van het heerlijke edelgesteente in de gloriekroon der primaeve Christenen: de overeenstemming tusschen hun leven en leer⁴²⁾. Voeg hierbij, dat het bloed der martelaren het zaad van het Christendom was⁴³⁾, en we hebben iets vermeld van datgene, waardoor het Christendom, alle hartstochtelijke en principiële vervolgingen ten spijt, ten slotte heeft gezegevierd over de Romeinsche staats-almacht en het heidendom, en spoedig na den kerkvrede van Constantijn, ook buiten het Romeinsche rijk, in Armenië,

Perzië, Georgië, Arabië en Abessinië voor goed gevestigd werd.

De groote volksverhuizing, die in den loop der vierde en vijfde eeuw talloze zwermen van barbaren naar Zuid- en West-Europa voerde, vernietigde het eeuwig-gewaande West-Romeinsche rijk en plaatste de Kerk voor een dubbele taak: deze stammen, die grootendeels heidensch of aanhangers van het Arianisme waren, te bekeeren niet alleen, maar ze tevens te beschaven⁴⁴⁾. En waarlijk, de woeste *Germanen* ondergingen huns ondanks den beschavenden invloed der onderworpen Christelijke bevolking en talrijke uitstekende bisschoppen en kloosterlingen van dat woelige tijdvak wisten niet slechts het lijden hunner landgenooten te verzachten, maar ook de bekeering der stoute overwinnaars voor te bereiden.

De eerste stam der nieuwe volkeren, die het Katholieke Geloof omhelsde, de eenige ook, die katholiek werd, zonder eerst het Arianisme te hebben beleeden, was die van de Franken: Clovis' bekeering (496) werd een feit van verstrekkende beteekenis⁴⁵⁾. Naast het Frankische rijk, de oudste dochter der Kerk, kwamen allengs andere dochters de Moeder verblijden: de Sueven en West-Gothen in Spanje, de Bourgondiërs in Frankrijk, de Vandalen in Noord-Afrika, de Longobarden in Italië.

Nadat St. Aidan en zijn leerlingen voor Noord-Engeland en Schotland het pionierswerk hadden gedaan, betrad in 596 Augustinus, als Romeinsche missionaris door paus Gregorius den Groeten gezonden, het afgelegen gebied der *Angelsaksen*, dat in twee menschenleeftijden bekeerd werd. In Ierland, dat nooit de Romeinsche adelaars aan zijn groene boorden had gezien, ontkiemde reeds vroeg de godsdienst, die er vanuit Brittanje en Gallië werd overgeplant en in de 5de eeuw door Patricius besproeid. De kern der Iersche Kerk vormden een gemeenschap van monniken, bekend om hun ascetische gestrengheid en hun zucht naar „peregrineeren om Christus”. Sinds de missieperiode van het oerchristendom zijn deze rondtrekkende Keltische predikers⁴⁶⁾ de eersten, die overal de taalgrenzen overschrijden en de politieke territoria doorkruisen om, niet gesteund door staatsmacht, maar vertrouwend in hun goddelijke roeping, door leven en leer het Evangelie te prediken aan de nog heidensche stammen. Zij ontdekten — lang vóór de Noren — het verre

IJsland; Columbanus de Oudere toog met de zijnen naar Schotland, Columbanus de Jongere ⁴⁷⁾ naar de Franken, Gallus naar de Alemannen, Kiliaan naar de Thüringers, Willibrord naar de Friezen, terwijl op Bonifacius Duitschland als op zijn apostel, Frankrijk als op zijn hervormer, Nederland als op zijn martelaar, de Moederkerk van Rome als op haar trouwen zoon en heilig kind mag roemen ⁴⁸⁾.

Werden aldus de Germaansche stammen achtereenvolgens voor het Evangelie gewonnen — de afzonderlijke vermelding van de bekeering der Zuidelijke Nederlanden en andere gewesten moeten we kortheidshalve achterwege laten — de zegepraal des Kruises geschiedde niet door het zwaard der Frankische koningen of hofmeiers, maar door het woord en den apostolischen moed der geloofsboden. Want als Pippijn van Herstal of Karel Martel den heidenen de macht van hun arm om godsdienstige redenen deden gevoelen, geschiedde zulks om de vrijheid en veiligheid der geloofspredikers en der nieuw-bekeerden te verzekeren. Eerst Karel de Groote bedreigde in Saksen de viering der afgodische plechtigheden met zware straffen; maar men vergete niet, dat zijn strijd tegen het heidendom aldaar niet minder de Saksische vrijheid dan het Saksische bijgeloof gold.

Als de eigenlijke apostel van Scandinavië geldt de H. Ansgar ⁴⁹⁾, monnik uit het Saksische klooster Corvey, later bisschop van Hamburg, eindelijk aartsbisschop van Bremen († 865), dat langen tijd de kerkelijke hoofdstad van geheel het Noorden was. Echter bleven na dien prediking de koningen van Denemarken, Noorwegen en Zweden nog langen tijd ongunstig gezind ten opzichte van het Christendom, dat pas in den loop van de 11de eeuw in de Noorsche rijken voorgoed werd gevestigd.

De bekeering van de groote volkerengroep der Slaven, die een groot deel van Europa bewoonden, werd van twee zijden ondernomen: vanuit Rome en het Oost-Frankische rijk en vanuit Byzantium, waarmee voor verschillende hunner de kiem van scheuring gelegd was. Het eerst bekeerden zich de Zuid-Slaven, met name de Croaten en Serviërs (7de eeuw), de Carantanen (8ste eeuw), de Bulgaren onder koning Boris (9de eeuw). Weldra volgden de West-Slaven: Moravië dankt zijn volledige bekeering aan de Slaven-apostelen Cyrillus en Methodius ⁵⁰⁾. Bohemen ontving het geloof uit Duitschland en Moravië, en

gaf het op zijn beurt verder aan Polen, welks held Boleslaw I Chrobry (de Stoute) de Kerk uitbouwde. Sinds hun grootvorstin Olga in 955 te Constantinopel het Doopsel ontving, traden de Russen in steeds grooter getale tot het Christendom toe. Den H. Stephanus ($\pm$ 1038) beschouwt de geschiedenis als den stichter van het Hongaarsche koninkrijk en tevens als den apostel van zijn volk. Toen eindelijk in de 13de en 14de eeuw de door Finnen en Letten bewoonde Baltische provincies van Duitschland uit voor de Kerk gewonnen waren, was schier heel Europa beschaafd en bekeerd.

Kwam de grootsche religieuze idee, die het Europa der Kruistochten bezielde, ook aan het missiewerk ten goede, — dit ontving een nieuwen impuls van de twee aanzienlijke Orden, in de eerste helft der dertiende eeuw door Franciscus en Dominicus gesticht: naar verre landen het geloof te gaan verkondigen was beider liefste wensch en werd program hunner Orden⁵¹). Men heeft de missiegeschiedenis der *Dominicanen* in drie groote veldtochten verdeeld, uit het Katholieke gebied naar de streken van dwaling gedaan: een beeld, dat wonderwel past bij deze mobiele legerscharen, een *militia* in strenger zin dan de oudere Orden, zoodat zij der Kerk ter algeheele beschikking stonden. Ditzelfde geldt van de *Franciscanen*⁵²), die reeds in de 13de eeuw door de pausen naar het Mongoolsche rijk werden gezonden⁵³): een hunner, Willem van Rubruk⁵⁴), wordt zelfs in Benedictus' missieencycliek met eere vermeld, en nog geen honderd jaar na St. Franciscus' stichting beklimt een van diens zonen, Johannes de Monte-Corvino, den aartsbisshoppelijken zetel van Peking⁵⁵).

Intensief even enthousiast, maar extensief niet zoo vruchtbaar was de missiearbeid der beide andere bedelorden, Augustijnen en Carmelieten.

Op het einde der Middeleeuwen schenen de ongelukkige afloop der Kruistochten, het zegepralend vooruitdringen van den Islam, de mislukte poging tot hereeniging der afgescheiden Oosterlingen, de Kerk-vijandige uitspattingen van het humanisme en andere stroomingen des tijds, den missiearbeid te hebben gestuit. Doch nauwelijks had de mare van nieuwe werelden met ontelbare millioenen door Europa weerklonken, of zij wekte in duizenden apostelharten de echo van het vurig verlangen om

aan die heidenen, nog gezeten in de schaduwen des doods, het ware licht te brengen en de boodschap des heils ⁵⁶⁾).

Toen op het einde der 15de eeuw de Genuees Columbus Amerika en de Portugees Vasco da Gama den zeeweg naar Indië ontdekte, werd een nieuwe missieperiode ingeluid, geographisch en methodisch van de vorige onderscheiden. Immers genoemde ontdekkingen, onder leiding der Goddelijke Voorzienigheid door Christelijke staten gedaan, ontsloten niet slechts een onafzienbaar missiegebied, door de beroemde demarcatielijn van Alexander VI in tweeën verdeeld, maar verbonden ook in het program der ontdekkingsstaten, Spanje en Portugal, met de koloniale politiek en handelsbelangen de bekeering der vreemde volkeren. Onder het patronaat der koningen van Spanje en Portugal, die op koninklijke wijze voor het onderhoud en verdere onkosten der missionarissen zorgden, kwamen de missies van Paraguay, Peru, Quito, Nieuw-Mexico, Californië, enz. tot hoogen bloei, terwijl de Katholieke Missie van Indonesië „onder Portugeesch-Spaansche vlag” ⁵⁷⁾ een merkwaardig hoofdstuk vormt der nieuwe missiegeschiedenis.

Een verdere factor van invloed op het karakteristieke dezer missieperiode was de reformatie en de z.g. contra-reformatie, in zoover de eerstgenoemde vijandig, minstens onverschillig stond tegenover de missioneering, maar de hierop volgende reactie frissche, kloeke krachten voor het missiewerk leverde: denkt slechts aan de kloosterorden, toen ontstaan uit de klare erkenning of het instinctieve gevoel van de nooden des tijds, door grootmoedige en vèrblikkende mannen en vrouwen.

Wat vooreerst *Ignatius' stichting* betreft, noemt hier iedereen aanstonds de namen van Franciscus Xaverius, wiens wonderbare werkzaamheid in Aziatisch Indië en Japan baanbrekend was ⁵⁸⁾; van Petrus Claver, den apostel der negers; van De Nobili, die, als verdere verklaring van St. Paulus' woord, Brahmaan werd met de Brahmanen ⁵⁹⁾; van Ricci, Schall ⁶⁰⁾ en Verbiest, die aan het Chineesche hof hun mathematische en astronomische kenniss in dienst der geloofswaarheid stelden ⁶¹⁾, terwijl het pionierswerk der Jezuïeten in Centraal-Azië tot vóór enkele jaren niet of ternauwernood bekend was ⁶²⁾.

Beletten moeilijkheden in en buiten de Orde der Capucijnen aanvankelijk het werk der heidenmissies te aanvaardden, toen hun

organisatie voltooid en het verbod om zich buiten Italië te vestigen was ingetrokken, wijdde zij zich ook met onvoorwaardelijke bereidwilligheid aan dezen vorm van apostolaat, zooals hun zalige martelaren Aganthangelus en Cassianus bewijzen ⁶³).

Het patronaat der regeeringen van Spanje en Portugal — welke laatste, krachtens apostolische volmacht, ook in Afrika, bijzonder in Congo, spoedig de missioneering begon — was voorzeker in den beginne een onontbeerlijk hulpmiddel, maar bleek bij de uitbreiding der ontdekkingen in vele opzichten een belemmering. Nog in den loop der 16de eeuw werden dan ook stappen gedaan om den missiearbeid meer vanuit het centrum der Christenheid te doen leiden. Doch eerst in 1613 werd deze grondgedachte door den Carmeliet Thomas a Jesu breeder uitgewerkt en een plan samengesteld, dat negen jaar later verwezenlijkt, thans na 300 jaar de juiste organisatie is gebleken. In zijn te Antwerpen uitgegeven werk : „*De procuranda salute omnium gentium*”, behandelt hij het geheele missievraagstuk en noemt als het eerst noodige voor den bestendigen bloei van het missiewerk, de instelling van een afzonderlijke Romeinsche Congregatie, die als Congregatio de Propaganda Fide op Driekoningendag 1622 gesticht werd, aan wier verdiensten — bij haar derde eeuwfeest in brederen kring bekend gemaakt ⁶⁴) —, ook andersdenkenden den tol hunner bewondering betaalden ⁶⁵).

Zooals van zelf spreekt lag het in de bedoeling van het bestuur der Propaganda de missiewerkzaamheid der verschillende Orden te leiden en te controleeren, terwijl zij tevens van den beginne af de vorming van een inlandsche geestelijkheid ⁶⁶) in de missiegebieden op het oog had ⁶⁷).

Ware in een schets als deze plaats voor een rijkere documentatie, dan zouden we iets kunnen meedeelen omtrent de reeds in deze periode aldoor toenemende missieliteratuur, die niet slechts een reeks monographieën over theoretische problemen in bepaalde gebieden omvat ⁶⁸), maar ook de *Litterae annuae*, *Epistolae historicae* en *Relationes* der Sociëteit, de veeldeelige *Lettres édifiantes et curieuses des missions* (1702—1776) en Stöcklein's „*Neue Weltbott*” (1642—1750) deed ontstaan ⁶⁹).

Wat de Katholieke Kerk in Europa verloor, werd haar elders door de missionarissen ruimschoots teruggeschonken ; men schold

haar verbasterd, ontzenuwd, verstoken van den H. Geest : juist toen gaf zij verbazende blijken van goddelijke levenskracht in een gezegenden arbeid op het missieveld, waarbij in den loop der 17de eeuw Frankrijk langzamerhand de leiding nam : de zonen van Vincentius à Paulo, de „priesters der missie“, strekten spoedig hun werkkring van het platteland van Frankrijk over de zeeën uit ⁷⁰⁾ en te Parijs ontstond het *Séminaire des Missions Etrangères* met het uitgesproken doel om inlandsche Kerken te vormen ⁷¹⁾.

Op de schitterende vorderingen der 16de en de missieorganisatie en centralisatie der 17de eeuw volgde echter in de missiebeweging een stilstand en achteruitgang, veroorzaakt door den geleidelijken ondergang van de Spaansche en Portugeesche zeemacht, die als de groote koloniseerende mogendheden werden vervangen door Engeland en Nederland, waarbij het einde der 18de eeuw nog positieven tegenslag voegde : de opheffing van de Sociëteit van Jezus (1773), met haar meer dan 3000 missionarissen, en de verwarring en verwoesting door de Fransche Revolutie en daarna door Napoleons oorlogen aangericht. En toen de storm een weinig bedaarde, moesten in ons eigen werelddeel zoovele puinhoopen worden hersteld, dat naar de noodkreten uit verre gewesten bijna niet kon worden geluisterd.

Maar de goddelijke liefde was in de Kerk werkzaam gebleven en deed twee genootschappen ontstaan, klein in hun oorsprong, maar groot in hun groei : dat tot „*Voortplanting des Geloofs*“ (1822) en dat van de „*H. Kindsheid*“ (1842). Aan deze twee genootschappen is het voor een niet gering gedeelte te danken, dat de apostolische geest opnieuw vaardig werd over het volk, zoodat de 19de eeuw weer een keerpunt vormt in de missiegeschiedenis. De religieuze Orden en Congregaties van weleer bloeiden weer op, nieuwe en afzonderlijke vereenigingen voor de evangelie-prediking werden gesticht, weer andere namen het missiewerk van den beginne af of door den tijdgeest gedrongen in haar program op, en samen stelden zij er een eer in, met elkander voor Jezus te wedijveren op het onafzienbaar gebied ; ook vrouwelijke religieuzen schrokken niet voor verre tochten en onherbergzame oorden terug, om door werken van lichamelijke en geestelijke barmhartigheid harten te winnen voor den Verlosser der wereld. Daarbij werden al de nieuwe hulpmiddelen

van sneller vervoer en ruimer handelsverkeer, evenals de ontdekkingen in vroeger niet doorvorschte landen en zeeën, door den geloofsijver te baat genomen, opdat het levendmakende woord, dat uit den hemel is neergedaald, alom goddelijk leven mochte verwekken in menschenzielen. En ondanks den oorlog der helse macht tegen de Kerk is de uitkomst verbazingwekkend geweest: heel Afrika is rijp voor de kerstening; Azië belooft nog meer; Amerika's Indianen en negers zien verlangend uit naar de verkondiging van de boodschap des heils, waarover zich reeds vele eilanden van Oceanië verheugen: *laetentur insulae multae*.... Werden in de 19de eeuw 325 aartsbisdommen, 5 bisdommen, 100 apostolische vicariaten en 53 apostolische prefecturen opgericht, blijkens de officiële statistieken der onlangs verschenen „*Missiones Catholicae*”⁷²⁾ gaat het in onze eeuw nog in veel sneller tempo: gedurende de eerste zeven jaren van Pius XI' opperherderlijk bestuur (Maart 1922—Maart 1929) steeg het aantal gebieden, aan de leiding der Propaganda toe- vertrouwd, van 357 tot 435, een treffend bewijs voor de stelselmatige strategie van de Kerk. 'Is 't niet, alsof de H. Geest in een geweldige stuwende kracht alle belemmeringen wil opruimen voor den spattenden en bruisenden stroom der goddelijke Genade, en „the evangelisation of the world in this generation”⁷³⁾ geschieden moet?

In enkele ruwe trekken — de eruditie der aandachtige toehoorders zal veel hebben aangevuld, van wat wij onvermeld moesten laten — hebben we aldus de geschiedenis van het Missiewerk fragmentarisch geschetst. Van de mondiale liefdetask, haar door den goddelijken Stichter opgedragen, heeft de Kerk, reeds negentien eeuwen lang, zich gekwetend door de kracht en onder den zegen van den H. Geest. En al beweegt zich de voortgang van het Godsrijk op aarde niet onafgebroken in statigstijgende lijn — Christus heeft trouwens de ontwikkeling ervan, onder allerlei beelden, met een organischen wasdom vergeleken — door haar behoefte aan uitbreiding, haar drang naar algemeenheid, haar streven naar catholiciteit leverde de Kerk toch een bewijs voor haar goddelijke zending. Sinds het eerste Pinksterfeest is de Pinkstergeest door de Kerk gevaren en heeft in de verschillende perioden van haar geschiedenis op verschillende wijze

het aanschijn der aarde vernieuwd. Want altijd en overal was het de Kerk, die missiegedachten ingaf en missiedaden stelde of steunde, zoowel bij de leiders van het missiewerk in de Christelijke landen als bij de dragers ervan in de heidensche gewesten als bij de medehelpers eraan in heel de wereld⁷⁴). En nooit wellicht was het voor vriend en vijand meer openbaar dan thans, dat de behartiging van de Missie een vitaal belang, maar tevens een essentiële verplichting is voor de zichtbare Kerk van Rome. De overbrenging van de groote Missiegenootschappen naar het centrum der Christenheid, de Missieencyclieken van de twee laatste Pausen, de Vaticaanse Missietentoonstelling, als museum in het paleis van Lateranen bestendigd, wijzen onmiskenbaar op de altijd-meer-doelbewuste leiding der Kerk⁷⁵) op dit beslissend uur⁷⁶) van het wereld-apostolaat⁷⁷).

Inderdaad gaat de tegenwoordige missiebloei, door allen uitbundig geprezen, vergezeld van een crisis, door niet allen voldoende beseft: denkt slechts aan een mogelijke rolverwisseling in het wereldspel, nu tegenover de ontredde van het Westen het Oosten machtig komt gerezen uit zijn rust⁷⁸). Alleen reeds om deze reden is kennis van het missievraagstuk in zijn breedte en diepte ten zeerste gewenscht: wie de systematische bestudeering ervan mogelijk maakt, organiseert en bevordert, verricht ongetwijfeld opportuun en fundamenteel werk.

En hier mogen we den cijns van bewondering en dankbaarheid betalen aan den verlichten ijver van den *Nederlandschen Priester-Missiebond*, die, in trouwe samenwerking met de theologische faculteit, sinds jaar en dag heeft gestreefd naar de realiseering van een punt in beider program: de oprichting van een Missiologische leerstoel. Nu vandaag de eerste aanloop daartoe wordt gewaagd, moge de benoemde titularis aan het Bestuur van genoemden bond, in ruil voor diens offervaardigheid, toewensen: een daadwerkelijke belangstelling voor de Missiewetenschap, een voorspoedigen uitgroei van dit bescheiden begin, een bevruchtenden invloed op de helpers bij het missiewerk in het moederland, en, God geve het, op de dragers daarbuiten.

De machtige patrones der missiën, de *H. Theresia van het Kind Jezus*, moge aan het werk, dat wij op haar feestdag beginnen, haar bijzondere bescherming blijvend verleen!

Nog rust op mij de plicht mijn diepgevoelden dank te betuigen aan allen, die eenig aandeel hebben gehad in de totstandkoming mijner benoeming :

aan de *Hooggeleerde Heeren Professoren der theologische faculteit* voor hun desbetreffend advies ;

aan de *Edelgrootachtbare Heeren Curatoren* dezer Universiteit, die bedoeld advies tot een voorstel hebben geformuleerd ;

vooral aan *H.H. D.D. H.H. den Aartsbisschop en de Bisschoppen van Nederland*, voor het vertrouwen, na rijp beraad, in mij gesteld, waarbij ik de eerbiedige verzekering moge voegen, dat het mij niet aan toewijding en arbeidslust zal ontbreken, om de mij opgelegde taak naar vermogen te vervullen. Dat ik hierbij principiëel op het standpunt van Rome zal staan, spreekt even van zelf als dat ik leergierig zal luisteren naar degenen, die op theoretisch of practisch gebied deskundig mogen worden geacht.

Hooggeachte Professoren en verdere Docenten!

De vriendelijke welwillendheid, waarmee — ik mag zeggen — gij allen mij hebt willen tegemoet treden op den drempel dezer Universiteit, heeft me minder aan de moeilijkheden, ook met dit begin verbonden, dan aan eendrachtige samenwerking voor de waarheid doen denken. Ik acht me gelukkig in de gelegenheid te zijn gesteld, gemakkelijker dan in 't verleden te zullen kunnen profiteeren van Uw rijke kennis en rijpe ervaring, waarnaar ik evenzeer verlang als ik er behoefte aan heb. Mijn dank zij U daarvoor bij voorbaat verzekerd.

Dames en Heeren Studenten!

Het onderwijs heeft me dankbaar gestemd voor den stimulerenden invloed, die van leerlingen op den leeraar kan uitgaan. Reeds de gedachte alleen aan het jeugdig élan van de Nijmeegsche Studentenmissieclub, en meer algemeen aan de begeestering voor hooge idealen, Katholieken academici eigen, bezielt mij met moed en vertrouwen bij het aanvaarden mijner taak, die ik mag en moet zien als een onderdeel van de „allerverhevenste en zeer heilige taak, door Christus zijn leerlingen opgelegd” ⁷⁹).

Hoe minder intusschen mijn krachten hiervoor toereikend zijn, des te meer dringt zich de wensch naar voren, waarmede ik mij veroorloof te eindigen, dat velen Uwer „medewerkers mogen worden voor de waarheid” (3 Joan. 8)! *Ik heb gezegd.*

NOTEN.

1. In de protestantsche missieliteratuur wordt misschien geen enkel vraagstuk, althans op theoretisch of leerstellig gebied, zoozeer omstreden als dat van de verhouding tusschen Kerk en Missie. Men zie Warneck, „*Evangelische Missionslehre*”; Kap. 13 en 16 en verschillende monographieën, aangehaald door den „Altmeister der katholischen Missionswissenschaft”, prof. dr. Jos. Schmidlin in zijn „*Einführung in die Missionswissenschaft*”, Münster i. W. 1925 S. 127.
2. Bandas, „*The Master-Idea of Saint Paul's Epistles or the Redemption*.” Bruges, 1925.
3. Struiker, „*Die dogmatische Missionsgrundlage*”, Z. M. 19 (1929) 113—129. Janssens, „*Het Missiewerk*”, Xaveriana-brochure No. 70, Leuven, 1929.
4. „*Pastor aeternus et episcopus animarum nostrarum, ut salutiferum redemptionis opus perenne redderet, sanctam aedificare Ecclesiam decrevit*”. Conc. Vatic., Sess. IV Const. dogm. de Ecclesia. Denzinger, *Ench. Symb.* No. 1821.
5. Heinisch, „*Die Idee der Heidenbekehrung im alten Testament*”, Münster i. W., 1916.
6. Meinertz, „*Jesus und die Heidenmission*”. Eine biblisch-theologische Untersuchung, Münster i. W., 1925.
7. Voor de stelling, dat de vestiging van het Rijk Gods op aarde ook de stichting eener gemeenschap *Kar' ἐξοχήν* d.i. de Kerk beteekent, leveren vooral de parabels van Christus stof en bewijs; we denken met name aan de parabel van het mosterdzaad (Matth. 13, 31), van de bruiloftsmaal (Matth. 22, 1), van den akker (Matth. 13, 24), waarin met het Rijk noch Gods heerschappij over de zielen noch het geluk des hemels kan bedoeld zijn. Christus zelf heeft trouwens beide uitdrukkingen „Rijk” en „Kerk” naast en voor elkaar gebezigd bij de belofte zijner stichting aan Petrus (Matth. 16, 18—19).
8. Fischer, „*Jesu letzter Wille*”. Stiftung und Stellung der katholischen Heidenmission, Steyl, 1923.
9. Pieper, „*Paulus. Seine missionarische Persönlichkeit und Wirksamkeit*”, Münster i. W., 1929.
10. Walter, „*Die Heidenmission nach der Lehre des hl. Augustinus*”, Münster i. W., 1921.

11. „*De vera religione*”, 12 ; Migne, P. L. t. 32, col. 1214.
12. *Catech.* 8, P. G. t. 33, col. 643.
13. *Eph.* 1, 4, P. L. t. 13, col. 1055.
14. De Poulpique, „*Essai sur la notion de catholicité*”, *Rech. de sciences Phil. et Théol.* 1909, 17—36 ; — *L'Eglise catholique*, Paris, 1923.
15. Grendel, „*Erlösung und Mission*”, *Z. M.* 17 (1927) 81—94.
16. Lange, „*Le problème théologique des Missions*”, (*Xaveriana*) Louvain, 1924.
17. Kappenberg, „*Die Mission in der christlichen Heilsordnung*”, *Z. M.* 18, (1928) 97—117.
18. *Can.* 1322 § 2.
19. Ohm, „*Grundlegende Missionstheorie*”, *Z. M.* 19 (1929) 26—36.
20. Grendel, „*Das göttliche Recht des Missionsgedankens*”, *Zm.* 14 (1924) 218—226.
21. *Cod. jur. Can.* c. 1327.
22. Schmidlin, „*Kirche und Mission*”, *Z. M.* 16 (1926) 4.
23. Ledrus, „*Pie XI le Pape des Missions*”, *Xaveriana* 67, Louvain, 1929.
— Tragella, *Pio XI Papa Missionario*, Milano, 1930.
24. Benedictus XV, „*Maximum illud*”, *A. A. S.* 1919 p. 445.
25. Pius XI, „*Rerum Ecclesiae*”, *A. A. S.* 1926 p. 74.
26. Pius XI, „*Rerum Ecclesiae*”, *A. A. S.* 1926 p. 81.
27. *A. A. S.* 1926 p. 80.
28. *A. A. S.* 1919 p. 453.
29. *A. A. S.* 1926 p. 82.
30. *A. A. S.* 1926 p. 74—75. — Zie ook Bekkers, *De groeiende Kerk*, *H. M.* 8 (1926) 71 vlgd.
31. Kerkrechtelijk gesproken, verstaat men onder „missieland” het gebied, dat onder de jurisdictie van de Congregatio de Propaganda Fide ressorteert (*Cod. jur. Can.* c. 252). — De uitwerking van de hier in den tekst vermelde en andere punten moet geschieden in een sinds lang verwachte missie-theologie, die intusschen in bewerking is, zooals p. Charles van Leuven me na zijn referaat op het internationaal academisch missiecongres te Ljubljana (6—10 Sept. 1930) wel wilde meedeelen ; dit te vernemen zal ongetwijfeld velen oprecht verheugen en hun verwachting hoog spannen.
32. Schmidlin, „*Katholische Missionsgeschichte*”, Steyl 1925. — Schmidlin, „*Die Missionsunterschiede der drei kirchlichen Zeitalter*”, *Z. M.* 13, 12—20.
33. *Conc. Vat. Sess.* 3. Cap. 3. — Denzinger, *Enchir. Symb.* No. 1794.
34. *Ad Rom.* Prooemium. Funk, *Patres apostolici*, Tübingen, 1901, I, p. 252.
35. *Adv. Haeres.*, III, 3, 2. P. L. t. 7, p. 848.
36. *Ep.* 59, no. 14. P. L. (ep. 55) t. 3 p. 818.
37. Meffert, „*Der angebliche proletarische Charakter des Urchristentums*”, in het werk „*Das Urchristentum*”, M. Gladbach, 1920, S. 210 ff. Allard, „*Histoire des Persécutions*”, Paris, 1903, I, p. 114.
38. *Apol.* c. 37 — M. L. t. I. col. 462.

39. 4te Aufl. Leipzig, 1925—1924.
40. „De Civitate Dei”, 1. 22, c. 5. M. L. t. 41, col. 755—757.
41. Epist. ad. Cor. I C. 42, 1. Funk, „Patres apostolici”, Tübingen, 1901, I, 154. (Rouet de Journel, No. 20.)
42. Schrijnen, „Uit het Leven der Oude Kerk”, Utrecht, 1919, blz. 181.
43. Tertullianus, Apol., c. 50. M. L. t. I, col. 535. — Zeer schoon zegt ook de H. Augustinus: „Christus heeft met het bloed der martelaren de rookende altaren der afgoden uitgedoofd” (Sermo 312, No. 5).
44. Schnürer, „Kirche und Kultur im Mittelalter”, I—III, Paderborn, 1924—1929.
45. Stracke, „Over bekeering en doopsel van Chlodovech”, O. G. E. 4 (1930) 83, 123, 257 vlgd.
46. Gougaud, „L'Oeuvre des Scotti dans l'Europe continentale”, RHE. 9 (1908) 21—57; 255—277.
47. Laux, „Der hl. Kolumban, sein Leben und seine Schriften”, Freiburg i. Br., 1919.
48. Brandsma e.a., „St. Bonifatiusboek”, Nijmegen, 1927.
Laux, „Der hl. Bonifatius, Apostel der Deutschen”, Freiburg i. Br. 1922.
Flaskamp, „Die Missionsmethode des hl. Bonifatius”, Geschichtliche Darstellung und Quellen, Hildesheim, 1929.
49. de Moreau, „Saint Anchaire, un apôtre de la Scandinavie au IXe siècle”, Louvain, 1930.
50. Grivec, „Die heiligen Slavenapostel, Cyrillus und Methodius”, Olmütz, 1928.
51. van den Oudenrijn, „Op heilige tochten”, Nijmegen, 1918. — Altaner „Die Dominikanermissionen des 13 Jahrhunderts”, Habelschwerdt, 1924.
52. Lemmens, „Die Heidenmission des Spätmittelalters, Geschichte der Franziskanermissionen”, Münster, 1929.
53. Schlager, „Mongolenfahrten der Franziskaner im 13 Jahrhundert”, Trier, 1911.
54. Het Itinerarium van Rubruc is opgenomen in de „Sinica franciscana”, Vol. I, Quaracchi, 1929. — Duitse vertaling: Herbst, „Der Bericht des Franziskaners Wilhelm von Rubruk über seine Reise in das Innere Asiens in den Jahren 1253—1255”, Leipzig, 1925.
55. Van den Wijngaert, „Notes sur Jean de Mont-Corvin, premier Evêque de Khanbalik”, Lille, 1924.
56. Freitag, „Der Aufschwung des katholischen Missionswerkes”, in het verzamelwerk, „Kirche und Reformation”, Einsiedeln, 1917, S. 290—334.
57. Visser, „Onder Portugeesch-Spaansche Vlag”. De Katholieke Missie van Indonesië, 1511—1605. Amsterdam, z. j.
58. Brou, „Saint François Xavier”. „Procédé et methode d'apostolat”, Bruges-Bruxelles, 1925.
Schurhammer, „Der heilige Franz Xaver, der Apostel von Indien und Japan”, Freiburg i. Br. 1925.

59. Dahmen, „Robert de Nobili". Ein Beitrag zur Geschichte der Missionsmethode und der Indologie. Münster i. W. 1924.
60. Deze Keulenaar is de held van Vondel's drama, Zunchin.
61. Stein, „Missionaris en astronoom" I—IV, en Stud., dl. 102 : 370, 445 ; 103 : 207, 244.
62. Wessels, „Early Jesuit Travellers in Central Asia", The Hague, 1924.
63. Clemens a Terzorio, *Manuale Historicum Missionum Ord. Min. Cap. Isola del Liri*, 1926. — Clemente da Terzorio, in het *Liber memorialis Ordinis Frat. Min. Capuccinorum, Romae*, 1928.
64. Brandsma, „Bij het Eeuwfeest der Propaganda", H. M. 3 (1922) 197—211.
65. „Die Congregatio de propaganda fide ist ohne Zweifel eines der grosartigsten Instituten der Welt". Warneck, „Evangelische Missionslehre", II S. 23.
66. Huonder, „Der einheimische Klerus in den Heidenländern", Freiburg i. Br. 1909.
67. Zie *Juris Pontificii de Propaganda Fide Pars Prima*, vol. I—VII, Romae, 1888—1897 en *Pars Secunda*, vol. I, Romae, 1909 en *Collectanea S. Congreg. de Propag. Fide*, 2 vol. Romae 1907.
68. O.a. Acosta, „De procuranda Indorum salute", Salamanca, 1588.
69. Zie over de missieliteratuur Streit, „*Bibliotheca Missionum*", I Bd, Grundlegender und allgemeiner Teil. Münster i. W. 1916.
70. Costi, „*La Congrégation de la Mission, dite de S. Lazare*", Paris, 1927.
71. Launay, „*Histoire générale de la Société des Missions étrangères*", 3 tm, Paris, 1894. — „*La Société des Missions étrangères*", Paris, 1923.
72. *Missiones Catholicae cura S. Congr. de Propaganda Fide descriptae. Statistica*. Typ. Polygl. Vaticanis, 1930.
73. De motiveering van dezen alarmkreet, door den Amerikaan Dr. John Mott geslaakt, werd ten onzent verder voortgedragen door p. L. van Rijckevorsel in zijn tijdige boekjes „*Missie en Missieactie*", Nijmegen, 1915, en „*Missieactie in Nederland*", Nijmegen, 1916, die velen een wereld of liever de wereld hebben geopend.
74. Van Ginneken, *Kruisvaarders van onzen tijd*, Stud. 95, blz. 449-471.
75. Schmidlin, *Roms Anteil am Missionswerk*, in Z. M. 3 (1913) 97-117.
76. Vāth, *Eine Entscheidungsstunde der katholischen Weltmission*, Aachen, 1920.
77. Brom, *Het Wereldapostolaat*, in De Beiaard 1917, I blz. 40—73.
78. Feber, *Wereldkerk en Missie*, in het verzamelwerk *De Stad op den Berg*, blz. 171—202, Baarn, 1928.
79. Encycl. „*Maximum illud sanctissimumque munus quod Dominus Noster Jesus Christus discipulis demandavit*". Benedictus XV, A. A. S. 1919, p. 440.

BIBLIOTHEEK VRIJE UNIVERSITEIT

3 0000 02011 4892

